Arnou jest autorem szeregu prac z zakresu filozofii chrześcijańskiej. Napisał podręcznik ontologii pt. *Metaphysica generalis* (wyd. 2 — 1941), składający się z 5 rozdziałów. Za punkt wyjścia metafizyki ogólnej uważał teorię aktu i możności, której egzemplifikacją były 2 inne teorie: materii i formy, istoty i istnienia. Koncepcję bytu omawiał łącznie z teorią analogii. Do transcendentalnych właściwości bytu włączył również, obok jedności, prawdy i dobra, piękno. Obszernie analizował teorię przyczynowości, szczególnie sprawczej i celowej. Jego metoda wykładu była scholastyczna: najpierw stawiał tezę, wyjaśniał terminologię, omawiał stanowisko „przeciwników", wreszcie przeprowadzał probację tezy. Poszczególne rozdziały zawierają dość często uzupełnienia w formie: corollariów, scholionów i apendyksów.

Rzymski myśliciel może najbardziej znany jest z dzieł poświęconych problematyce teodycealnej. Jest autorem podręcznika *Theologia naturalis* (wyd. 3 — 1953), składającego się z 2 części: o istnieniu Boga i o naturze Bożej. W części pierwszej omawia kolejno następujące zagadnienia: teorię immanentyzmu idealistycznego i materialistycznego, ontologizm Malebrancha, dowód ontologiczny, „drogi" św. Tomasza z Akwinu. Argumenty na istnienie Boga ujmuje często w formie sylogistycznej, odwołując się ustawicznie do tekstów Tomasza. Kiedy referuje trzecią „drogę", opiera się na sformułowaniu *Contra Gentes* (I, 15), wychodząc z faktu niszczenia i zmienności jako istotnych przejawów przygodności. Piątą „drogę", argument z celowości, opiera głównie na koncepcji porządku (ordo). Arnou omawia jeszcze skrótowo argument z pragnienia szczęścia i argument ze świadomości moralnej, uznając ich relatywną wartość, całkowicie natomiast kwestionuje walor argumentu z powszechności religii. Druga część wspomnianej pracy posiada charakter bardziej teologiczny aniżeli filozoficzny. Autor omawia tam następujące zagadnienia: poznawalność natury Bożej, prostota i jedyność Boga, Jego wszechmoc i stworzenie świata, fakt Opatrzności, osobowość Boga. Końcowa część „Teologii naturalnej" posiada charakter wyraźnie teologiczny, omawiane są w niej zagadnienia związane z kultem Bożym i koncepcja miłości Boga.

Prof. Arnou jest autorem niewielkich prac o profilu historycznym, gdzie zebrał klasyków filozofii starogreckiej, patrystycznej i arabsko-żydowskiej. Są to prace: *De quinque wiis Sancti Thomae ad demonstrandam Dei exsistentiam apud antiquos graecos et arabes et iudaeos praeformatis vel adumbratis textus selectos* (wyd. 2 — 1949); *De „platonismo" patrum* (1961). Szczególnie pierwsza z tych prac jest niezwykle cenna dla teodycei, wskazuje bowiem na źródła Tomaszowych „dróg". Autor przyczynił się do upowszechnienia metody historyczno-porównawczej przy analizie argumentów na istnienie Boga.

Ks. R. Arnou, ceniony profesor i znany filozof, był również człowiekiem o dużych walorach osobistych i chrześcijańskich. Był doradcą duchowym wielu kapłanów, zakonników i osób świeckich. Odznaczał się subtelnością i prostotą, posiadał zmysł humoru, w stosunkach z ludźmi był ujmująco grzeczny. Ktokolwiek spotkał go, wyczuwał w nim wybitną i prawą osobowość. W swoim życiu łączył harmonijnie pracę naukową i głębokie życie wewnętrzne.

Leon Cyboran

ŻYCIE I TWÓRCZOŚĆ NAUKOWA KS. DOC. FRANCISZKA TOKARZA

Dnia 7 VII 1973 r. odbył się w Krakowie pogrzeb ks. doc. dra Franciszka Tokarza. Zmarł uczony, który swoją wiedzą i badaniami objął szeroki zakres myśli filozoficznej różnych kultur: specjalista w dziedzinie filozofii indyjskiej w pełnym tego

słowa znaczeniu — o gruntownym przygotowaniu z filozofii europejskiej i filologii orientalnej — również znawca filozofii chińskiej.

Franciszek Tokarz urodził się 5 II 1897 r. we Wronowicach w powiecie nowosądeckim, w województwie krakowskim, jako syn Macieja i Antoniny, z zawodu rolników. Początkowo pobiera naukę u ojca (światłego górala samouka, który w wolnych chwilach uczy dzieci sąsiadów sztuki pisania i czytania). Następnie uczęszcza do gimnazjum typu staroklasycznego w Nowym Sączu, wyróżniając się jako celujący uczeń. W wieku lat 15 (r. 1912) wstępuje do zakonu oo. jezuitów w Chyrowie, gdzie w r. 1918 zdaje maturę. W latach 1918—1921 odbywa 3-letnie studium filozofii scholastycznej w kolegium jezuickim w Nowym Sączu, a w latach 1921—1925 — studium teologii scholastycznej w kolegium jezuickim w Krakowie. W r. 1924 otrzymuje święcenia kapłańskie, a w r. 1925 uzyskuje „gradus" w zakonie jezuitów, który według ówczesnego ratio studiorum równał się doktoratowi z filozofii i teologii.

W latach 1926—1927 uczy kleryków jezuickich łaciny i greki w Starej Wsi, a później do r. 1929 tę samą pracę wykonuje w Wilnie. Tam w r. akad. 1928/29 na Uniwersytecie Stefana Batorego odbywa jeden trymestr filologii klasycznej i po raz pierwszy czyta teksty sanskryckie z tamtejszym indoeuropeistą prof. Otrębskim. W r. 1929 musi jednak przerwać te wielce interesujące go studia, gdyż na polecenie przełożonych przenosi się do Krakowa, gdzie pracuje w kościele św. Barbary. W tym czasie nawiązuje kontakt — po raz pierwszy naukowy — z prof. H. Willman-Grabowską, indologiem z Uniwersytetu Jagiellońskiego.

W r. 1930, przeniesiony z kolei do Lwowa, uczęszcza na lektorat sanskrytu do dra Eugeniusza Słuszkiewicza (obecnie profesor indianistyki i europeistyki, emerytowany Kierownik Zakładu Filologii Indyjskiej Uniwersytetu Warszawskiego) i wykłady prof. Stasiaka, indologa, na Uniwersytecie Jana Kazimierza. Tamże w latach 1933—1934 uczęszcza systematycznie na indianistykę w Instytucie Orientalistycznym jako wolny słuchacz. Ponieważ w zakonie oo. jezuitów nie składał uroczystej przysięgi ani ślubów wieczystych i wobec tego nie był z nim ściśle związany, w porozumieniu z generałem zakonu przechodzi w r. 1934 do ormiańskiej archidiecezji lwowskiej, zachowując obrządek łaciński. Administruje tam kościół ormiański w Brzezinach k. Lwowa. Ta zmiana umożliwia mu zostanie regularnym słuchaczem Instytutu Orientalistycznego Uniwersytetu Jana Kazimierza, gdzie odbywa studia w latach 1934—1938. W r. akad. 1938/39 kontynuuje studia indianistyczne na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie pod kierunkiem prof. Willman-Grabowskiej i uzyskuje magisterium z indianistyki na podstawie pracy z upaniszad.

W latach 1939—1946 przebywa w Wilczkowicach k. Krakowa, gdzie oddaje się gruntownym studiom z filozofii indyjskiej, wykorzystując oryginalne teksty sanskryckie i palijskie. Zaczyna też czytać teksty awestyjskie. Tam też w r. 1942 kończy pracę doktorską z indianistyki, którą po wojnie, w r. 1945, broni na Uniwersytecie Jagiellońskim. Od r. 1946 mieszka w Krakowie i w latach 1946—1952 studiuje romanistykę i anglistykę na UJ, uzyskując w r. 1952 dwa magisteria z tychże studiów.

Od r. 1954 wykłada filozofię indyjską na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, dojeżdżając raz w miesiącu z Krakowa. W pierwszych latach zatrudnienia ma zajęcia również na Wydziale Nauk Humanistycznych KUL — język sanskrycki i teatr sanskrycki. Do r. 1962 są to jednak tylko zajęcia zlecone. W tym czasie (w r. 1957) habilituje się z filozofii indyjskiej na Wydziale Filozoficznym KUL na podstawie pracy *„Wyzwolenie (moksa) według Sāṃkhyakārikā i komentarza Gaudapādy"*; recenzentem był m. in. prof. Konstanty Regamey z Lozanny. Od r. 1962 jest docentem KUL, zatrudnionym w niepełnym wymiarze.

Od r. 1964 obok wykładów z filozofii indyjskiej prowadzi lektorat z sanskrytu dla zainteresowanych, a także wykłady z filozofii chińskiej. Ks. doc. Tokarz bowiem — będąc już po sześćdziesiątce — zainteresował się filozofią chińską, nauczył się języka starochińskiego, studiując potem samodzielnie teksty filozoficzne; zapoznał się także z historią i literaturą chińską.

W r. 1967 przechodzi na emeryturę, jednak w dalszym ciągu (do r. 1970) prowadzi zajęcia z filozofii indyjskiej i chińskiej dla studentów Wydziału Filozoficznego KUL w formie godzin zleconych. Ks. Tokarz był również aktywnym esperantystą (złożył egzamin pedagogiczny z tego języka na UJ), ukończył również Instytut Francuski w Krakowie (Certificat d'Études Françaises).

*

Jakie były główne zainteresowania badawcze ks. doc. Tokarza? — Na podstawie jego własnych wypowiedzi i kilku jego czołowych publikacji można powiedzieć krótko: interesowała go kwestia bytu absolutnego w filozofii indyjskiej i chińskiej. Był tak dalece przejęty tym zagadnieniem, że w rozmowie dla wyrażenia pobożnych życzeń, wyraz „Bóg" zastępował filozoficznymi synonimami „byt najwyższy", „byt absolutny". Na przykład zamiast powiedzenia „Jak Bóg da" używał z pewną, być może, dozą przekory, choć nie bez prawdziwej nabożności: „Jak Byt Najwyższy pozwoli". Ks. doc. Tokarz lubił pracować systematycznie, przeważnie 8 godz. dziennie. Niezależnie od „wycieczek metafizycznych" w duchu filozofii odległych kultur w praktyce życiowej pozostawał kapłanem katolickim, który nie opuścił być może do końca życia, odprawienia mszy św. czy odmówienia brewiarza. Poza tym był ludzki, gościnny, pełen humoru, kochający życie i rozumiejący sprawy ludzkie, bardzo odległe, jakby się pozornie mogło komu zdawać, od głównego przedmiotu jego rozważań i kontemplacji — bytu absolutnego.

Na zakończenie trzeba wspomnieć, że Wydawnictwo TN KUL wydało zbiór prac ks. doc. Tokarza pt. *Z filozofii indyjskiej kwestie wybrane*. Warto też zaznaczyć, że ks. doc. Tokarz zapoczątkował w Polsce na KUL-u — rzecz wyjątkową na uniwersytetach poza Indiami: regularne wykłady z filozofii indyjskiej na wydziale filozoficznym (a więc poza instytutami orientalistycznymi). Wykładał filozofię indyjską (a także potem chińską) dla filozofów, aby rozszerzyć ich krąg myślenia.

PUBLIKACJE NAUKOWE

D r u k i z w a r t e:

1. Teizm czy ateizm w Sāṃkhyākarikā (Questio de atheismo systematis sāṃkhya in Sāṃkhyākarikā). Kraków 1946 ss. 28 (tekst polski — s. 1—21, streszczenie łacińskie autora — s. 22—28).

   W tej rozprawce ks. Tokarz przeciwstawia się nowej interpretacji klasycznej sankhji, dokonanej przez badacza indyjskiego A. K. Majumdara w duchu wedantycznego monizmu. Za pomocą precyzyjnych rozważań tekstu podważa ten nowy pogląd i próbuje znaleźć argumenty na korzyść dawnej interpretacji, według której filozofia klasycznej sankhji jest ateistyczna, reprezentuje dualizm ogólnoontologiczny i pluralizm spirytualistyczny.

2. Problem duszy w systemach indyjskich (Problème de l'âme dans les systèmes indiens). „Znak" 1960 s. 40 (tekst polski — s. 1—33, streszczenie francuskie autora — s. 34—40) — jest to osobny przedruk artykułu pod tym samym tytułem w: „Znak" 11:1959 nr 60 s. 714—746.

   Autor przedstawia tu w sposób syntetyczny, a zarazem przystępny dla szerszych rzesz czytelników, poglądy na naturę duszy według poszczególnych, odpowiednio poklasyfikowanych, systemów indyjskich.

Artykuły:

3. Quelques expressions oupanichadiques sur l'êtres absolu comparées avec celles de la Somme théologique de S. Thomas d'Aquin. „Revue Thomiste" 1949 no 3 s. 581—586.
4. Absolut w Upaniszadach i u św. Tomasza. „Znak" 5:1950 nr 22 s. 27—32.
5. Poznawalność bytu absolutnego w systemie Wedanty. „Przegląd Powszechny" 1950 nr 230 s. 100—106.
6. Saccidānanda. Próby „Upaniszad" określenia Absolutu jako bytu (sat), świadomości (cit) i szczęśliwości (ānanda). „Roczniki Filozoficzne" 5:1955—1957 z. 3 s. 5—14.
7. Teoria poznania Dharmakīrtiego. Tamże z. 4 s. 259—270.

Autor przedstawia tu teorię poznania buddyjskiego filozofa podobną do kantowskiej, a powstałą o kilkanaście wieków wcześniej.

8. Święte księgi starych religii indyjskich. „Przegląd Orientalistyczny" 1966 nr 2 (58) s. 116—124.
9. „Theistic" and „Atheistic" Indian Systems. „Folia Orientalia" 9:1967 s. 131—150.

Jest to cenna pozycja, w której autor zestawia podobieństwa i różnice co do pojęcia Boga w filozofii europejskiej i indyjskiej. Podważa również poglądy innych badaczy, według których systemy buddyjskie, także hinajanistyczne, mimansa i dżinizm miałyby być ateistyczne.

10. To samo po polsku: W kwestii „teistycznych" i „ateistycznych" systemów indyjskich „Roczniki Filozoficzne" 15:1967 z. 1 s. 73—88.
11. W kwestii transkrypcji i spolszczania wyrazów sanskryckich oraz wyrazów prakryckich pali i ardhamagadhi. „Przegląd Orientalistyczny" 1969 nr 4 (72) s. 383—385.
12. Nauka samego Buddy czy późniejszy jej rozwój? „Roczniki Filozoficzne" 16:1968 z. 1 s. 37—42.
13. O logice indyjskiej (nyāya-vaiseṣika). „Studia Filozoficzne" 1970 nr 6 (67) s. 95—102.

Sprawozdania:

14. Próby Upaniszad określenia nieokreślonego Absolutu jako bytu, świadomości i szczęśliwości. „Sprawozdania z Czynności i Posiedzeń Polskiej Akademii Umiejętności" 50:1949 nr 3 s. 93 n.
15. Przypowieść o Prājāpatim w Chāndogya-upanisad. Tamże nr 5 s. 229—231.
16. Wyzwolenie (mokṣa) według Sāṃkhyakārikā. „Sprawozdania z Czynności Wydawniczej i Posiedzeń Naukowych oraz Kronika Tow. Nauk. KUL" 1958 nr 7 s. 224—226.
17. Jedność istnienia i jedność działania w filozofii Wschodu. „Sprawozdania z Posiedzeń Oddziału PAN w Krakowie" lipiec—grudzień 1964 s. 93—96.
18. Cina Filozofo Moh Tih kontrau la agresiva milito. „Espero Katolika" marto 1964 p. 29—30.

* Opracowano na podstawie: 1. materiałów publikowanych, 2. akt personalnych KUL, 3. paru listów ks. doc. Tokarza, 4. kontaktów osobistych.